

ВИЗНАЧЕННЯ РІВНІВ ГОТОВНОСТІ У МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ ДО ПЕДАГОГІЧНОЇ ФАСИЛІТАЦІЇ

У статті встановлено, що визначальним для майбутнього офіцера-прикордонника є його прагнення до самостійності, саморозвитку і самореалізації. Застосування у навчально-виховному процесі педагогічної фасилітації, сприяє розвитку пізнавальної активності курсантів, збільшенню їх мотивації, внаслідок чого відбувається просування на більш високий рівень професійної готовності.

Ключові слова: педагогічна фасилітація, готовність, рівні, офіцери-прикордонники, діяльність, особистість.

В статті встановлено, что определяющим для будущего офицера-пограничника является его стремление к самостоятельности, саморазвитию и самореализации. Применение в учебно-воспитательном процессе педагогической фасилитации, способствует развитию познавательной активности курсантов, увеличению их мотивации, в результате чего происходит продвижение на более высокий уровень профессиональной готовности.

Ключевые слова: педагогическая фасилитация, готовность, уровни, офицеры-пограничники, деятельность, личность.

Постановка проблеми. Доцільність вивчення можливостей педагогічної фасилітації майбутніх офіцерів-прикордонників під час навчання та виховання зумовлена необхідністю активізації пізнавальної діяльності курсантів та професійної діяльності офіцерів Державної прикордонної служби України (ДПСУ) в сучасних умовах. Визначення основних методологічних «ключів» до розуміння феномена педагогічної фасилітації, виявлення її сутності та педагогічної значимості; розгляд психолого-педагогічного механізму розвитку здатності майбутніх офіцерів-прикордонників до фасилітації та його принципів і закономірностей зумовили необхідність аналізу наявної практики педагогічного сприяння розвитку здатності офіцерського корпусу до фасилітативного спілкування. Методологічні та методичні засади діяльності майбутніх офіцерів-прикордонників спеціально не розроблялися в рамках певних наукових шкіл, що обумовлено сформованою практикою співвідносити діяльність офіцера-прикордонника з діяльністю підлеглого персоналу на основі єдиних дидактичних і загальнопедагогічних підходів. Педагогічні закономірності і принципи визначають діяльність офіцера-прикордонника такою мірою, якою вони повинні впливати на діяльність персоналу.

На думку Голови ДПСУ М. Литвина, досягти високих результатів в охороні кордону на сьогодні неможливо без згуртування військових колективів, підвищення рівня професіоналізму та відповідальності кожного прикордонника. Виконання важливого державного завдання висуває на перший план людський фактор, моральне обличчя воїнів у зелених кашкетах, їх чесність, відданість справі, високу культуру поведінки, честь і гідність [1, с. 23].

Вагомим чинником становлення майбутнього офіцера-прикордонника є формування і розвиток його особистості. З огляду на це, визначальним є не тільки формування певних властивостей, якостей і пізнавальних процесів, а також прагнення до самостійності, саморозвитку і самореалізації особистості. У міжособистісній взаємодії курсантів і педагогів створюються умови для розвитку навчально-професійної мотивації, надання навчально-виховному процесу характеру співпраці, і на цій основі досягнення цілей і завдань освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Підготовка висококваліфікованих офіцерів-прикордонників і розробка оптимальних способів включення суб'єкта до професійної діяльності - постійна проблема системи вищої військової освіти. Результати аналізу наукової і науково-методичної літератури [2, 3] та досвід практичної підготовки

курсантів свідчать про нечисленні наукові дослідження з кожного напрямку підготовки військовослужбовців ДПСУ. Зазначимо, що рівень професіоналізму тісно пов'язується з педагогічними вміннями і засвоєними методами діяльності офіцера-прикордонника, тобто з рівнем володіння технологією. Не заперечуючи важливості засвоєння педагогічної технології, можна стверджувати, що головна проблема підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників – це проблема фасилітативного спілкування під час навчально-виховного процесу у вищому військовому навчальному закладі (ВВНЗ) та в подальшій професійній діяльності.

Зростаючий інтерес дослідників до педагогічної фасилітації (О. Дімова, І. Жижина, О. Левченко, О. Маслова, О. Шахматова та ін.) пояснюється не тільки прагненням до констатації існування цього феномену, а швидше продиктований усвідомленою необхідністю глибшого проникнення в сутність процесу формування та розвитку фасилітативності. Незважаючи на ці дослідження, й досі не існує єдиного підходу до визначення сутності педагогічної фасилітації майбутніх офіцерів-прикордонників та специфіки їх професійної діяльності як фасилітаторів.

Метою статті є визначення рівнів готовності у майбутніх офіцерів-прикордонників до педагогічної фасилітації у ВВНЗ.

Виклад основного матеріалу. Одним з головних напрямів і завдань підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників є розробка та впровадження технологій, що позитивно впливають на цей процес. З огляду на це, підготовка офіцерського складу, що відбувається в Національній академії Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького (НАДПСУ), крім традиційних форм і методів, передбачає використання розвивальних технологій, зокрема: діалогових лекцій, моделювання професійних ситуацій, ділових ігор, ігрових вправ, тренінгів. Важливу роль в реалізації цих технологій відіграють педагоги. Виходячи з перспективних завдань підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників – озброєння офіцерського складу глибокими знаннями в галузі військової педагогіки і психології, опанування сучасних форм та методів

навчання і виховання, управління соціально-психологічними процесами у військових колективах - виникла необхідність прийняття педагогом нової позиції – педагога-фасилітатора.

В аспекті визначення специфіки професійної діяльності майбутнього офіцера-прикордонника, як фасилітатора, вагомої значущості набуває уточнення ключового поняття «педагогічна підтримка».

На думку Т. Анохіної [4] і Н. Крилової [5], інтерпретація феномена «педагогічна підтримка» полягає у тлумаченні її як принципу взаємодії всіх суб'єктів гуманістично-орієнтованої системи освіти, як специфічного принципу педагогічної діяльності. Педагогічна підтримка є своєрідною педагогічною технологією, яка відтворюється в процесі діалогу, взаємодії курсанта і педагога й передбачає самовизначення майбутнього офіцера-прикордонника в ситуації екзистенціального вибору та подальше самостійне вирішення ним власних проблем. У процесі такої сумісної діяльності учасників навчально-виховного процесу створюються умови для самопізнання та самореалізації курсантів, створюється атмосфера, що спонукає їх до позитивного сприйняття себе та інших, спрямовує на побудову конструктивних стосунків.

У теоретичних і практичних розробках в галузі навчання і виховання К. Роджерса та інших психологів гуманістичного спрямування досліджено особливості особистості, діяльності, спілкування і творчості педагога-фасилітатора. К. Роджерс прагнув подолати знеособленість виховання в навчальному середовищі, звертаючись до інтересів суб'єкта навчання, до можливостей стимулювати і розвивати саме особистісний підхід [2].

Центральною гіпотезою цього підходу є те, що людина сама в собі може знайти значні ресурси для самопізнання, зміни Я-концепції і поведінки. Доступ до цих ресурсів можливий за дотримання таких умов:

конгруентного самовираження в спілкуванні, справжності, щирості;
позитивного ставлення і сприйняття інших;

активного емпатичного слухання та розуміння [6, с. 71].

Результати аналізу теоретичних і практичних розробок у галузі гуманістичного спрямування навчання і виховання показали, що діяльність офіцера-прикордонника являє собою не якийсь певний метод, а, перш за все, особливу спрямованість особистості, сукупність цінностей, світоглядні уявлення про життя, про людей. Систему установок і цінностей педагога, на думку К. Роджерса, складають переконання:

в особистісній гідності кожної людини незалежно від віку, рівня культурного та інтелектуального розвитку;

у здатності до вільного вибору і відповідальності за його наслідки;

в умовах позитивних особистісних взаємин [6].

Таким чином, якщо застосувати цю гіпотезу до освітнього процесу, то для того, щоб активізувати розвиток майбутніх офіцерів-прикордонників, необхідно створити особливу психологічну атмосферу, яка сприятиме прояву особистісної активності, або іншими словами, здійснити фасилітативну педагогічну взаємодію. Виходячи з цього зазначимо, що фасилітативний педагогічний вплив здійснює не тільки педагог на курсанта, а й курсант на педагога.

Вітчизняні дослідники (Е. Гусинський, Е. Зеєр, Л. Куликова, А. Орлов та ін.), спираючись на концепції К. Роджерса, визначають педагогічну фасилітацію як суб'єкт-суб'єктну взаємодію, через яку відбувається особистісне зростання педагога і майбутнього офіцера-прикордонника. Педагогічна фасилітація як процес - це полегшення і посилення продуктивності освіти, навчання і виховання, розвиток суб'єктів педагогічної взаємодії за рахунок їх стилю спілкування та особливостей особистості педагога і курсанта.

Важливою складовою педагогічної фасилітації майбутніх офіцерів-прикордонників є їх готовність до виконання службових обов'язків, ставлення до справи, особистісні якості, а також прагнення до нового, творчого осмислення власної діяльності. Вона (педагогічна фасилітація) являє собою складне і багатогранне явище, оскільки визначається не тільки базовими знаннями та вміннями

військовослужбовців, а й ціннісними орієнтаціями, мотивами їх діяльності, розумінням себе і навколишнього світу, стилем взаємин з підлеглим персоналом, його загальною культурою і здатністю до розвитку творчого потенціалу

Визначення стану готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до педагогічної фасилітації проводилося поетапно, протягом 2013-2014 рр., на базі факультету охорони та захисту державного кордону і факультету правоохоронної діяльності та правознавства, кафедри педагогіки та психології НАДПСУ. У дослідженні взяло участь 110 курсантів і викладачів. В основу дослідження покладено концепцію професійного становлення особистості педагога, розроблену російськими вченими Е. Зеєром і Н. Глуханюк [7].

До початку експерименту ми провели загальне опитування курсантів 3-4 курсів напряму підготовки 6.160104 «Охорона та захист державного кордону» і 6.030401 «Правоознавство». Анкета передбачала такі запитання:

1. Що спонукало Вас обрати спеціальність «Охорона та захист державного кордону» і «Правоохоронна діяльність»?

2. Які навчальні дисципліни Ви хотіли б вивчити найбільш глибоко та повно і чому?

3. Що зацікавило Вас у змісті цих навчальних дисциплін?

4. Що сприяло формуванню Вашого інтересу до цих навчальних дисциплін?

5. Які навчальні дисципліни найбільше сприяють формуванню педагогічної фасилітації?

6. Які форми організації навчальної діяльності викликають у Вас зацікавлення?

Значна частина курсантів (69,5 %) мотивує вибір професії престижністю, а також соціальним забезпеченням (отримання житла, вихід на пенсію за вислугою років та ін.) з боку держави. На решту запитань анкети їх відповіді були різними: понад 53 % курсантів висловили думку про зменшення кількості навчальних дисциплін гуманітарної та соціально-економічної підготовки; 81 % опитаних вважають за потрібне розширити психолого-педагогічну підготовку; майже всі курсанти звертають увагу на збільшення обсягу лабораторно-практичного циклу дисциплін фундаментальної і фахової підготовки.

Зростання інтересу до навчальних дисциплін психолого-педагогічного спрямування курсанти мотивують наближенням їх до майбутньої професійної діяльності. Одержані результати є вагомим чинником щодо коригування навчальних планів зазначених спеціальностей, а також удосконалення форм організації процесу навчання.

У навчально-виховному процесі набуті вміння змінюються, що призводить до формування та становлення майбутнього офіцера-прикордонника. Становлення молодого військовослужбовця супроводжується перетворенням репродуктивного рівня практичної підготовки на продуктивний. Застосування у навчально-виховному процесі педагогічної фасилітації, сприяє розвитку пізнавальної активності курсантів, збільшенню їх мотивації, що призводить до просування на більш високий рівень професійної готовності [8].

Готовність курсантів до педагогічної фасилітації розглядається психологами, як суттєва передумова самої діяльності, її регуляції, стійкості та ефективності. Вона допомагає посилити внутрішню мотивацію майбутніх офіцерів до самостійного розв'язання визначених завдань, удосконалити зміст і методiku їх педагогічної фасилітації, правильно використовувати знання, досвід, особисті якості; зберігати самоконтроль і перебудувати свою діяльність під час появи непередбачуваних ускладнень чи перешкод [9].

У навчально-виховному процесі готовність курсантів до педагогічної фасилітації передбачає врахування цільового, змістового, організаційного і результативного компонентів освітнього процесу у ВВНЗ. Ми погоджуємося з думкою, що найбільш сприятливим для конкретизації цілей і навчального змісту є рівневий підхід, який складає основу дослідження будь-якого процесу розвитку як перехід від одного рівня до іншого, складнішого та якіснішого [10]. Нами було визначено основні показники (наявність мотивації, наявність знань, сформованість системи вмінь і навичок, творчий потенціал) готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до педагогічної фасилітації.

На основі досліджень, проведених щодо специфіки рівневого підходу до визначення готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до педагогічної фасилітації [10], враховуючи власний досвід роботи у ВВНЗ, виділяємо чотири рівні (репродуктивний, реконструктивний, продуктивний, творчий) готовності курсантів до педагогічної фасилітації, визначені через показники готовності.

Визначення рівнів готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до педагогічної фасилітації здійснювалося шляхом виконання завдань педагогічного спрямування. Зокрема, курсанти виконували завдання, що визначали їх психолого-педагогічну підготовку:

визначити й обґрунтувати, які саме вікові та індивідуальні особливості підлеглого персоналу потрібно враховувати на відповідних етапах військової служби;

проаналізувати особливості педагогічного процесу у прикордонних підрозділах;

розкрити закономірності формування особистості та колективу;

обґрунтувати особливості взаємодії курсантів і педагогів, курсантів між собою та ін.

Отримані результати показали, що серед 196 курсантів-випускників 76,1 % визнали недостатнім свій рівень готовності до педагогічної фасилітації. Подальша атестація курсантів підтвердила низький рівень сформованості педагогічної фасилітації, зокрема: відмінні та добрі оцінки за виконання завдань педагогічного спрямування продемонстрували лише 23,1 % опитаних, а основний результат склали задовільні (31,2 %) та незадовільні (45,7 %) оцінки.

Висновки. У процесі проведеного експериментального дослідження виявлено, що більшість курсантів знаходяться на низькому рівні педагогічної фасилітації. Це негативно впливає на готовність майбутніх офіцерів-прикордонників до такої діяльності. Готовність майбутніх офіцерів-прикордонників до педагогічної фасилітації ми розглядаємо як двосторонній процес, який, з одного боку, пов'язаний із напрацюванням необхідних якостей творчої особистості майбутнього офіцера ДПСУ, а з іншого – з формуванням у нього досвіду творчої діяльності.

Одержані результати переконують у потребі вдосконалення роботи ВВНЗ з формування готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до педагогічної фасилітації.

З огляду на це, перспективами подальших розвідок буде розробка діагностик професійно важливих якостей майбутніх офіцерів-прикордонників.

Література

1. Литвин М. М. Актуальні проблеми підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до виховної роботи з особовим складом / М. М. Литвин // Актуальні проблеми підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до виховної роботи з особовим складом : матеріали всеукраїнської наук.-практ. конф. (Хмельницький, 24.04. 2007 р.). – Хмельницький : НАДПСУ, 2007. – С. 23–29.
2. Роджерс К. Р. Взгляд на психотерапию. Становление человека / Карл Рэнсом Роджерс. – М. : Издательство «Прогресс», 1994. – 480 с.
3. Казанжи М. Й. Системний підхід до вивчення фасилітативного потенціалу особистості / М. Й. Казанжи // Наука і освіта : Науково-практичний журнал Південного наукового Центру АПН України. – 2009. – № 5. - С.73–77.
4. Анохина Т. В. Педагогическая поддержка как реальность современного образования / Т. В. Анохина // Новые ценности образования : защита-помощь-поддержка / под ред. Н. Б. Крыловой. – М. : Инноватор, 1996. – С.71–75.
5. Новые ценности образования : защита-помощь-поддержка : сб. науч. трудов / под ред. Н. Б. Крыловой. – М. : Инноватор, 1996. – 271 с.
6. Орлов А. Б. Феномены эмпатии и конгруэнтности / А. Б. Орлов, М. А. Хазанова // М. : Вопросы психологии. – 1993. – № 4.– С. 68–73.
7. Зеер Э. Ф. Структура и особенности инженерно-педагогической деятельности / Э. Ф. Зеер, Н. С. Глуханюк // Социально-психологические особенности инженера-педагога : сб. науч. тр. Свердловского инж.-пед. ин-та. – Свердловск, 1988. – С. 14–23.
8. Коломийченко С. Ю. Сутність фасилітуючої педагогічної взаємодії / С. Ю. Коломийченко // Педагогіка і психологія формування творчої особистості : проблеми і пошуки : зб. наук. праць. Серія «Педагогіка і психологія». Вип 34. – Запоріжжя : Вид. ЗДПУ, 2007. – С. 18–26.
9. Манько В. М. Теоретичні та методичні основи ступеневого навчання майбутніх інженерів-механіків сільськогосподарського виробництва : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.04 / Манько Володимир Миколайович. – Тернопіль, 2005. – 486 с.
10. Морська Л. І. Методична система підготовки майбутнього вчителя іноземних мов до використання інформаційних технологій у навчанні учнів : монографія [Текст] / Лілія Морська. – Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2007. – 243 с.

Boldyrev A. V., senior teacher of department

DETERMINATION OF READINESS OF THE FUTURE BORDER GUARD OFFICERS TO PEDAGOGICAL FACILITATION

The article reveals that determining factor for the future border guard officers is their desire for autonomy, self-development and self-realization. Application in teaching process pedagogical facilitation promotes cognitive activity of cadets, increases their motivation, resulting in a promotion to a higher level of professional readiness.

Readiness of cadets to pedagogical facilitation means consideration of purposeful, contextual, organizational and effective components of educational process in higher military educational establishment (HMEI). It helps to strengthen internal motivation of future officers to make the independent decision of set tasks, to improve contents and methodology of their pedagogical facilitation, to use correctly knowledge, experience, personal qualities; to keep self-control and reconstruct the activity during appearance of unforeseeable complications or obstacles. On the basis of researches which were conducted in relation to the specific of the level approach as for determination of readiness of future border officers-guards to pedagogical facilitation, and taking into account own work experience in HMEI, it was determined four levels (reproductive, reconstructive, productive, creative) of readiness of cadets to pedagogical facilitation.

The readiness of cadets to pedagogical facilitation is regarded as two-way process that is associated with required qualities acquisition of future officer creative personality, and the formation of his experience of creative activity.

Key words: pedagogical facilitation, readiness, level, border guard officers, activity, personality.